

DAMIAN HERATYM¹

[HTTPS://ORCID.ORG/0009-0009-4808-039X](https://orcid.org/0009-0009-4808-039X)

Rocznik Teologiczny
LXVII – z. 1/2025
s. 129–157
DOI: 10.36124/rt.2025.07

Problematyka teologiczna i kościelna poruszana w czasopiśmie PNKK „Polska Odrodzona” w Polsce w roku 1923

**Theological and church issues discussed in „Polska
Odrodzona” magazine of the PNCC in Poland in 1923**

Słowa kluczowe: Kościół Polskokatolicki, czasopismo, Polska Odrodzona, PNKK, prasa religijna, polskokatolicyzm

Key words: Polish Catholic Church, Polska Odrodzona, magazine, Polish National Catholic Church, religious press, Polish Old Catholicism

Streszczenie

Kościół Polskokatolicki (do 1951 r., PNKK w Polsce) zorganizowany przez bp. F. Hodura w Stanach Zjednoczonych został przeniesiony na tereny Polski, gdzie funkcjonuje od 1918 roku. Jednym z przejawów działalności Kościoła jest praca wydawnicza. Publikacje kościelne poruszały tematy z zakresu teologii, nauk społecznych czy historii. Celem artykułu jest ukazanie, jakie treści prezentuje czasopismo „Polska Odrodzona” wydawane w 1923 roku, czyli pierwszym roku wydawniczym i w jakim stopniu treści publikowane przez czasopismo odnoszą się do działalności Kościoła. Treści poruszane w czasopiśmie można podzielić na cztery grupy: 1. Historia Kościoła, poezja, patriotyzm, 2. Polemiki, wiadomości i komentarze do aktualnej sytuacji, 3. Nauka PNKK, 4. Teologia. Biorąc to pod uwagę, można postawić wniosek, że wszystkie teksty publikowane w czasopiśmie

¹ Ks. mgr Damian Heratym, Szkoła Doktorska Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie.

pomagają w prezentowaniu głównych założeń PNKK i służą potwierdzeniu najistotniejszych dla Kościoła kwestii.

Abstract

The Polish Catholic Church (until 1951, PNCC in Poland) was established by Bishop F. Hodur in the United States and moved to Poland in 1918. One of the Church's activities is publishing work. Church publications covered topics in the fields of theology, social sciences and history. The aim of the article is to show the content of the magazine "Polska Odrodzona", published in 1923, the first year of publication. Answers were sought to the questions to what extent the content published by the magazine related to the activities of the Church, and into what subgroups the texts published in the magazine could be divided. Research showed that the content discussed in the magazine can be divided into four groups: 1. Church history, poetry, patriotism, 2. Polemics, news and comments on the then current situation, 3. PNCC's teaching, 4. Theology. The most important conclusion is that all texts published in the magazine helped present the main assumptions of the PNCC and served to confirm the most important issues for the Church.

1. Wstęp

Celem artykułu jest przybliżenie treści poruszanych przez czasopismo „Polska Odrodzona”, organ prasowy PNKK w Polsce, w początkowym okresie wydawania periodyku. Obiektem analiz były numery czasopisma od 1 do 32, wydawane od 21 stycznia do 15 grudnia 1923. Są to pierwsze numery czasopisma i pierwszy rok publikowania przez PNKK w Polsce (od 1951 roku Kościół Polskokatolicki). To sprawia, że pierwsze numery czasopisma są niejako prezentacją założeń pracy misyjnej Kościoła z wykorzystaniem środków masowego przekazu.

Aby zrealizować cel i zamierzenia badawcze należało przeanalizować artykuły publikowane w czasopiśmie, odnaleźć wspólne cechy, myśli przewodnie pozwalające pogrupować je ze względu na poruszaną w nich tematykę. Wyciągnięte zostały również ogólne wnioski dotyczące charakteru czasopisma i publikowanych w nich treści. Niniejszy artykuł stara się odpowiedzieć na pytania, w jakim stopniu treści publikowane przez czasopismo odnoszą się do działalności Kościoła, na jakie

podgrupy można podzielić teksty publikowane w czasopiśmie, jaki zakres tematyczny poruszają artykuły publikowane w „Polsce Odrodzonej”.

2. Powstanie PNKK w Stanach Zjednoczonych

Na przełomie XIX i XX wieku na sile przybrała emigracja ekonomiczna z terenów byłej Rzeczypospolitej. Rdzenni Polacy chcieli zmienić swoją sytuację materialną, uzyskać lepiej płatne zajęcia, aby podnieść swój poziom życia. Poza względami ekonomicznymi istotnym powodem emigracji była sytuacja polityczna panująca na ziemiach polskich znajdujących się pod zaborami. Chociaż w przypadku słabo wykształconej i biednej, niższej warstwy społecznej głównym argumentem przemawiającym za migracją były powody ekonomiczne. Udający się na emigrację mieszkańcy wsi nie byli jednak przygotowani do zmiany stylu i warunków życia, czego wymagała konieczność zamieszkania w innym kulturowo kraju. Do różnych innych przyczyn dochodził także powód religijny: polscy imigranci, w większości niewykształceni mieszkańcy wsi, wynieśli ze swoich domów głęboką religijność, cechującą polską kulturę ludową (Grotnik 2001, 51).

Aby pomóc migrantom polskiego pochodzenia odnaleźć się w nowej sytuacji, powstawały różne organizacje o charakterze polonijnym. Dla podjętego tematu ważne jest, że z inicjatywy ks. Adolfa Śnigurskiego i komitetu założycielskiego składającego się ze stu dziesięciu osób, powstała w 1885 roku w Scranton polska parafia pw. Najśłodszego Serca Jezusa i Maryi. Miasto to będzie odgrywało znaczącą rolę w całej historii Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego. Położone w północnowschodniej części Pensylwanii początkowo było jedynie małą osadą rolniczą. W połowie XIX w. odkryto w Scranton pokłady rudy żelaza i antracytu, co zapoczątkowało gwałtowny rozwój miasta i napływ ludności do pracy przy wydobywaniu owych surowców (Bałakier 1980, 73-74).

W tygodniku „Polska Odrodzona” z roku 1923 wydawanym przez PNKK w Polsce ukazała się seria artykułów poświęconych powstaniu

PNKK w Ameryce. W artykule „Jak powstał Kościół Polsko-Narodowy Katolicki w Ameryce” nakreślony został krótki rys historyczny obrazujący ówczesną sytuację religijną. Po Synodzie w Baltimore w roku 1884 własność parafii rzymskokatolickich przechodzi zgodnie z prawem na rzecz biskupów diecezjalnych. Autor artykułu podkreśla, że „...parafie polskie ...zatem wedle tego prawa przeszły na własność biskupów irlandzkich i niemieckich, usposobionych nie bardzo serdecznie względem Polaków.” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 1, 10)

Ważną postacią związaną z tą parafią i powstaniem PNKK był ks. Franciszek Hodur, wikariusz tejże parafii w latach 1893-94. Także migrant z terenów Polski, który zajął się pracą z miejscową Polonią. Jednak współpraca z ówczesnym proboszczem ks. R. Austem, nie układała się pomyślnie dla ks. Hodura i polskich emigrantów. Dochodziło do sporów i nieporozumień, w wyniku czego ks. Hodur został przeniesiony do pracy w innej parafii. W tym czasie jednak zrodził się pomysł utworzenia nowej, typowo polskiej parafii katolickiej w Scranton i budowy nowego kościoła dla ludności pochodzenia polskiego, która chciała, aby budynek kościoła pozostał własnością parafii. Spowodowało to konflikt z miejscowym biskupem. W takiej sytuacji wierni poprosili o pomoc ks. Hodura, do którego mieli zaufanie. Ks. Hodur poradził, aby kontynuować budowę, a później rozstrzygnąć sprawę własności w porozumieniu z biskupem. Jednak porozumienie nie doszło do skutku i wspólnota stanęła przed wyborem porzucenia dotychczasowych planów albo kontynuowania budowy i ryzyka popadnięcia w konflikt z lokalnym biskupem (Wysoczański 1977, 59-65).

W niedzielę 14 marca 1897 ks. Hodur przybył do Scranton i w piwnicy nowego kościoła zapewnił wiernych o pomocy i wsparciu, którego zamierza im udzielić. Zdecydował się także zostać z parafianami. Następnego dnia biskup scrantoński nałożył na ks. Franciszka Hodura karę suspensy (Grotnik 2001, 58). Parafianie wraz z ks. Hodurem próbowali także przedstawiać swoją sytuację podczas wyjazdu do Rzymu, przekazana zostały postulaty parafii w Scranton. Niepowodzeniem zakończyły się

próby załagodzenia sytuacji, dlatego też 29 września 1898 roku ks. F. Hodur został ekskomunikowany (Wysoczański 1996, 438).

3. Specyfika PNKK i powody powstania Kościoła

Od nałożenia na ks. F. Hodura kary ekskomuniki do powstania zorganizowanego związku wyznaniowego z wyraźnie zarysowaną specyfiką kościelną minęło wiele lat. Przełomowym momentem była sakra biskupia ks. F. Hodura, który przyjmując święcenia biskupie od Starokatolickiego Kościoła Utrechtu, związał PNKK z nurtem starokatolickim. Odcisnęło to wyraźne piętno na doktrynie PNKK w kilku aspektach. W ślad za tradycją starokatolicką, a także z powodu niechęci do papieża po ekskomunie nałożonej na ks. F. Hodura (Domagała 2017, 149) PNKK odrzucił dogmat o nieomyślności i uniwersalnej jurysdykcji Biskupa Rzymu, przyjęty na Soborze Watykańskim I w 1870 roku. Kolejnym elementem decydującym o specyfice PNKK była kwestia celibatu duchownych. W PNKK zniesiono celibat w 1921 roku, dopuszczając do kapłaństwa żonatych księży (Domagała 2017, 147). Synodalny ustrój Kościoła także nawiązywał do elementów starokatolickich, choć był również wyrazem postulatów ks. Hodura, który dążył do większego wpływu świeckich na działalność i życie Kościoła.

Poza różnicami z Kościołem rzymskokatolickim w obrębie eklezjologii i dyscypliny kleru zauważyć można pewne próby reform teologicznych w PNKK. Próbowano m. in. ustanowić nowy sakrament, który polegać miał na słuchaniu Słowa Bożego, jednak po śmierci bp. Hodura sakrament ten usunięto (Wysoczański 2006, 5). Obok spowiedzi indywidualnej dopuszczono w PNKK także formę spowiedzi publicznej. (Domagała 2017, 150) Wprowadzenie języka polskiego do liturgii wiązało się z kolejnymi postulatami ks. Hodura, wynikającymi z patriotycznego nastawienia, a także z tego, że działalność PNKK skupiona była tylko na katolikach polskiego pochodzenia.

Za główne powody zorganizowania niezależnych struktur kościelnych można uznać chociażby brak polskich biskupów w episkopacie

amerykańskim. Polscy imigranci nie mieli swoich przedstawicieli wśród hierarchów Kościoła katolickiego w Stanach Zjednoczonych, którzy rozumieliby ich potrzeby. Nie było też wystarczającej liczba księży mówiących po polsku, co stanowiło barierę w uczestnictwie w życiu religijnym i duszpasterstwie (Domagała 2017, 146). Poza sytuacją duszpasterską związaną ze stosunkiem hierarchii kościelnej do katolików pochodzenia polskiego warto także wskazać na brak możliwości nauczania języka polskiego w szkołach parafialnych. Polscy imigranci chcieli, aby ich dzieci uczyły się języka ojczystego w szkołach prowadzonych przez parafie, czego ówczesny Kościół rzymskokatolicki w Stanach Zjednoczonych nie zapewniał. Kolejnym elementem mającym wpływ na decyzję o zorganizowaniu PNKK miały spory o własność i kontrolę nad kościołami. Polscy imigranci, którzy budowali kościoły, pragnęli mieć wpływ na zarządzanie nimi i decydowanie o ich przyszłości. Jest to najbardziej widoczne w przypadku wspomnianej już polskiej parafii pw. Najświętszego Serca Jezusa i Maryi w Scranton (Bałakier 1980, 73-74). Wspominając o sporach o własność, warto odnieść się jeszcze do kwestii gospodarczych w parafiach, które także były powodem do niezadowolenia i mogły stanowić istotny czynnik w procesie organizowania PNKK. Patrząc na przyczyny zorganizowania PNKK, najbardziej widoczne zdają się być powody społeczno-ekonomiczne. Decyduje to także o specyfice PNKK, w którym wszelka działalność społeczna uchodziła za bardzo istotną. Zaobserwować to można także w tematach podejmowanych przez czasopismo „Polska Odrodzona”, gdzie tematyka społeczna stanowi największą część problemów poruszanych na łamach tego periodyku.

4. PNKK w Polsce i początki działalności wydawniczej

Po 1918 roku wielu emigrantów powróciło kraju, będąc już członkami Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego. Sytuacja społeczno-polityczna niższych warstw sprawiła, że można było przenieść idee Kościoła na grunt polski. Akcję misyjną zapoczątkował w 1919 roku

przybyły z USA ksiądz Bronisław Krupski (Piątek, Piątek 1987, 99-100). Decyzja o rozszerzeniu działalności na Europę zapadła na III Synodzie Generalnym Kościoła w Chicago w 1914 r.

Po rozpoczęciu działalności Kościoła w Małopolsce, 29 marca 1920 roku zgłoszono do Departamentu Wyznań Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, prośbę o uznanie prawne PNKK. Jednak Polski Narodowy Kościół Katolicki nie otrzymał formalnej legalizacji w II Rzeczypospolitej, był związkiem nieuznanym prawnie.

Pierwszy numer czasopisma „Polska Odrodzona” ukazał się 21 stycznia 1923 roku. (*Polska Odrodzona* 1923, nr 1, 1). W pierwszym roku ukazywał się cyklicznie, bez większych problemów, choć nie zawsze regularnie. Na drugi numer czytelnicy czekali trzy tygodnie. 11 lutego 1923 roku ukazał się kolejny numer oznaczony jako drugi i trzeci. W pierwszym artykule tego numeru zatytułowanym „Do pracy twórczej” znajduje się informacja o planowanym spotkaniu wyznawców Kościoła, którego celem miało być zaznajomienie szerszego grona odbiorców z charakterystyką PNKK (*Polska Odrodzona* 1923, nr 2/3, 1). Kolejny numer oznaczony jako czwarty ukazał się już 18 lutego 1923 i od tego dnia czasopismo ukazywało się regularnie jako tygodnik. W ciągu pierwszego roku wydawniczego ukazały się trzydzieści dwa numery czasopisma. Pierwsze numery były opatrzone tylko winietą czasopisma z jego tytułem „Polska Odrodzona”, wraz z miejscem wydania, którym w całym pierwszym roku wydawniczym był Kraków, i datą, a także oznaczeniem numeru i roku wydania. Poniżej tytułu widniał napis „Tygodnik poświęcony sprawom oświatowym, społecznym i religijnym”.

Od numeru piątego wydanego 25 lutego, pojawia się na pierwszej karcie strona tytułowa, która wzbogacona była ozdobną bordiurą, a także spisem artykułów i informacjami dotyczącymi prenumeraty, zarówno w Polsce, jak i w Stanach Zjednoczonych. Na stronie tytułowej pojawił się także adres redakcji, mieszczącej się na ulicy Madalińskiego 7 w Krakowie. Jako wydawca i redaktor widnieje ks. Jan Tomaszewicz. Na końcu strony tytułowej podany jest także adres Drukarni Ludowej

w Krakowie, która mieściła się na ulicy Dunajewskiego 5 i zajmowała drukiem czasopisma (*Polska Odrodzona* 1923, nr 5, 1).

Jako tygodnik czasopismo „Polska Odrodzona” ukazywał się do dnia 3 czerwca 1923 roku, kiedy to ukazał się dziewiętnasty numer czasopisma. Od dnia 15 czerwca 1923, czyli ukazania się dwudziestego numeru „Polski Odrodzonej” zmienia się częstotliwość publikowania. Czasopismo z tygodnika stało się na dwutygodnikiem. Zmianie ulega także pierwsza strona, która zostaje zastąpiona winietą czasopisma, taką jak w numerach od pierwszego do czwartego. Taka formuła utrzymana jest do końca roku 1923. Następne numery pojawiały się regularnie bez opóźnień pierwszego i piętnastego dnia miesiąca. Liczba stron też jest dość stała, prawie wszystkie numery mają po szesnaście stron z wyjątkiem trzech numerów od siedemnastego do dziewiętnastego, które liczyły po osiem stron.

Zmiany szaty graficznej nie zdarzały się dość często. Od numeru dwudziestego trzeciego zmieniała się czcionka tytułu, a także dwa numery – dwudziesty trzeci i dwudziesty czwart – posiadają tekst umieszczony w jednej kolumnie, natomiast pozostałe podzielone są na dwa łamy.

Liczba artykułów jest niestała i waha się pomiędzy ośmioma artykułami w numerach 17-19, do nawet dwudziestu artykułów w numerze 20. Dziewięć artykułów zawiera numer 2/3, dziesięć artykułów zawierają numery 23-24 i 32. Jedenaście artykułów zawierają numery 4-5, 10, 22, 27-28, 30. Dwanaście artykułów zawierają numery 6-8, 13, 31. Trzyście artykułów zawierają numery 12, 15, 25. Czternaście artykułów zawiera tylko numer 26, natomiast piętnaście artykułów zawierają numery 14, 16, 29, zaś numer 9 posiada szesnaście artykułów.

Kilka numerów posiada także skonfiskowaną treść artykułów. W trzynastu numerach pojawiają się braki w treści artykułów, czyli puste pola z napisem „skonfiskowano”. Pierwsze konfiskaty zauważyć można w numerze 5, a także w numerach 6, 12-15, 18-24. Jak można się dowiedzieć z numeru 23 „Polski Odrodzonej”, 26 czerwca 1923 roku poseł Kazimierz Czapiński wniósł interpelację do Ministra Sprawiedliwości.

Powołując się na artykuły 111 i 105 Konstytucji Marcowej dotyczące odpowiednio wolności religijnej i wolności prasy (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej 1921, 652-653), poseł zarzuca władzy bagatelizowanie prawa, czego dowodem są konfiskaty w „Polsce Odrodzonej” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 23, 10).

5. Treści i problemy poruszane przez „Polskę Odrodzoną” w 1923 roku

„Polska Odrodzona” jest pierwszym czasopismem wydawanym przez PNKK po zapoczątkowaniu działalności misyjnej w Polsce (Wysoczański 1977, 95). Zgodnie z informacjami, które można znaleźć w samym czasopiśmie, artykuły zamieszczane na łamach „Polski Odrodzonej” były autorstwa zarówno duchownych, jak i świeckich związanych z PNKK w Polsce albo utożsamiających się z ideą PNKK.

Czasopismo było przeznaczone do celów propagowania PNKK w Polsce, musiało więc podejmować tematy, które zaznajamiały czytelników z głównymi ideami głoszonymi przez Kościół. Bardzo ważne miejsce w nauce PNKK w Polsce zajmują motywy patriotyczne, dlatego propagowanie kultury narodowej i odwołania do niej także są obecne w artykułach publikowanych w czasopiśmie. Jako że „Polska Odrodzona” była oficjalnym i jedynym organem prasowym (Wysoczański 1977, 95), musiała podejmować także problematykę aktualnej sytuacji Kościoła, czyli duchowieństwa i wiernych, a także problemy czysto praktyczne związane z aktualną działalnością duszpasterską i misyjną.

Umownie wszystkie artykuły można podzielić na cztery grupy ze względu na problematykę w nich poruszaną. Podział taki opiera się na przyporządkowaniu do większych obszarów tematycznych z obrębu teologii i historii. Choć dotyczą różnych spraw i problemów, to jednak zawsze akcentują wyraźnie nadrzędny cel, jaki przyświecał wydawaniu tego tytułu, czyli propagowaniu idei PNKK wśród wiernych.

Pierwszy obszar tematyczny stanowi historia Kościoła, poezja i elementy patriotyczne. To dość szeroki obszar obejmujący artykuły

prezentujące historię Kościoła powszechnego jako tła dla PNKK, a także elementy poezji, która najczęściej służy celom patriotycznym i odnosi się do polskiej kultury, tradycji i sztuki. Kolejny obszar to polemika z Kościołem rzymskokatolickim, komentarze do aktualnej sytuacji politycznej i kościelnej, a także wiadomości z Kościoła i korespondencje od czytelników. Następną grupą tekstów dotyczy nauki o Kościele i organizacji PNKK. Jest to obszar dotyczący problemów eklezjologicznych, oraz skupiający artykuły prezentujące model Kościoła, zarządzania i kierowania Kościołem zgodnie z myślą PNKK. Ostatni czwarty obszar to teologia i liturgika. Skupia artykuły prezentujące bardziej naukową stronę czasopisma, dotyczące zagadnień i problemów teologii dogmatycznej oraz teologii praktycznej. Oczywiście taki podział służy tylko celom tej pracy, wiele artykułów można dopasować do więcej niż jednego obszaru, gdyż poruszają różne kwestie, decydującym czynnikiem była ocena, co jest wiodącym bądź najbardziej widocznym motywem artykułu, czy też to, jak jest ujęty jego temat.

5.1. Historia Kościoła, poezja, patriotyzm

Wśród wielu problemów poruszanych przez „Polskę Odrodzoną” szczególne miejsce zajmują artykuły dotyczące historii Kościoła powszechnego, historii idei Polskiego Katolickiego Kościoła Narodowego w polskiej myśli kościelnej. Sporą część czasopisma stanowią publikacje dzieł znanych polskich poetów, które poruszają temat patriotyzmu i religijności.

Już w pierwszym numerze znajduje się artykuł „Jak powstał Kościół Polsko-Narodowy Katolicki w Ameryce” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 1, 10-12), jednak bez podania autora. Przedstawia on skrótowo powody, dla których powstał Kościół, oscylując wokół Synodu w Baltimore i jego skutków.² W kolejnym artykule dotyczącym przyczyn powstania PNKK

² Synod ten uchwalił ważne prawo dotyczące regulacji własności parafii. Uchwalone prawo nakazywało, aby wszystkie nieruchomości będące własnością parafii przechodziły na rzecz biskupów diecezjalnych jako mężów zaufania [*trustee*] (*Polska Odrodzona* 1923, nr 1, 10).

zatytułowanym „Przyczyny powstania Kościoła Narodowego w Ameryce” (*Polska Odrodzona*, 1923 nr 8, 4-7) przytoczono fragmenty artykułu Władysława Reymonta „Amerykanizacja ludu polskiego przez wyższą hierarchię kościelną w Ameryce” (*Gazeta Warszawska* 1919, nr 350, 3-4), opublikowanego w *Gazecie Warszawskiej* z grudnia 1919 roku. W „Polsce Odrodzonej” artykuł Reymonta zaprezentowany jest jako opis niebezpieczeństwa, z jakim wiążą się złe relacje między Polonią amerykańską i hierarchią kościelną. Reymont alarmuje, iż sytuacja konfliktu na tle etnicznym i zarazem religijnym nie służy żadnej z grup. Autor kolejnego artykułu³ nawiązującego do idei patriotycznych – ks. F. Bończak wspomina, że głównym motywem powstania PNKK była tęsknota za ojczyzną. Autor pisze o początkach parafii narodowych w Ameryce, wymieniając bardzo wyraźnie różnorodne przeszkody w początkach działalności, a także niechęć duchowieństwa rzymskokatolickiego wobec PNKK (*Polska Odrodzona*, 1923 nr 8, 2-4).

Dalej w „Polsce Odrodzonej” odnaleźć można wiele artykułów prezentujących wybrane problemy z historii Kościoła. Najczęściej związane były one z ideą Kościoła narodowego, która pojawiała się w historii Kościoła w Polsce. Wiele artykułów dotyczy także hierarchii kościelnej, a w szczególności biskupa Rzymu. Autor podpisany skrótem „Dr K.K.” opublikował serię 5 artykułów zatytułowanych „Najstarszy okres Kościoła Narodowego w Polsce” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 2, 6-9; nr 4, 8-10; nr 5, 8-11; nr 6, 12-13; nr 7, 9-10). Wspomina o idei Kościoła narodowego obecnej od pierwszych wieków chrystianizacji Słowian, chrztu Mieszka I, poprzez okres Reformacji w Polsce, aż do historii późniejszej, m.in. Soboru Watykańskiego I. Pokazuje, jak mocno historia państwa polskiego związana jest Watykanem, co uważa za przyczynę niektórych problemów państwowych. Przedstawia także opisy średniowiecznych ruchów w Kościele Zachodnim, takich jak gallikanizm czy wizja Ko-

³ Artykuł zatytułowany „Ciernistą Drogą” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 8, 2-4).

ścioła Karola Wielkiego (*Polska Odrodzona* 1923, nr 2, 6-9; nr 4, 8-10; nr 5, 8-11; nr 6, 12-13; nr 7, 9-10).

Z ideą Kościoła narodowego związana jest również kolejna seria podzielona na 11 artykułów zatytułowana „Dzieje idei Kościoła Narodowego w dawnej Polsce” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 22, 3-4; nr 23, 8-9; nr 24, 5-7; nr 25, 4-7; nr 26, 2-4; nr 27, 6-9; nr 28, 2-4; nr 29, 1-4; nr 30, 2-4; nr 31, 5-8; nr 32, 5-7). W czasopiśmie jednak nie pojawia się żadne określenie, które pozwoliłoby zidentyfikować autora. Dzieło wspomina o idei Kościoła narodowego, która według autora bierze początek już w początkach chrystianizacji ziem polskich od księży biegłych w mowie słowiańskiej i od plemienia Polan. Powołuje się na obrządek słowiański oraz na Kronikę Miechowity, która poświadcza język polski w liturgii. Dalej pisze, że Niemcy i papieństwo narzuciły obrządek łaciński, odsuwając tym samym ideę liturgii w językach narodowych aż do XV i XVI w. Wtedy też społeczeństwo zaczyna dostrzegać, że kler stoi ponad prawem. Wspomina się o konflikcie szlachty i duchowieństwa, o nowych prądach myślowych poznawanych przez synów szlacheckich podczas studiów zagranicznych. Anonimowy autor kończy swoje refleksje na Reformacji i Soborze Trydenckim, postaciach króla Zygmunt II Augusta, Stanisława Hozjusza, prymasa Jakuba Uchańskiego, Andrzeja Frycza Modrzewskiego i nawiązuje do sejmów z lat 1558 i 1559, na których posłowie domagali się zwołania soboru narodowego. Idea Kościoła narodowego pojawia się także w kilku innych pojedynczych artykułach, chociażby w tekstach takich jak „Co dała Polsce Reformacja?” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 4, 7-8) czy „Sprawcy wojen religijnych” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 10, 10-12).

Kolejna seria 3 artykułów „Demokracja chrześcijaństwa” autorstwa ks. Franciszka Bończaka także dotyczy historii Kościoła, tym razem starożytności chrześcijańskiej. Autor rozpoczynając od czasów apostołskich i kończąc na współczesności w dużym skrócie ukazuje, że Kościół od początków swej działalności wykazywał bardziej demokratyczny

sposób zarządzania. Wspomina o „Didache” i pismach św. Hieronima, wyciągając wnioski krytyczne wobec „monarchicznego episkopatu” i podkreślając, że ustrój Kościoła starożytnego miał bardziej demokratyczną formę (*Polska Odrodzona* 1923, nr 4, 3-5; nr 5, 4-6; nr 6, 4-5).

Kolejna seria 3 artykułów nosi tytuł „Św. Augustyn i jego nauki o stosunku Kościoła do Państwa”. Jej autor, podpisany jako „ks. H”, odwołuje się do dzieła św. Augustyna „Państwo Boże” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 5, 11-12; nr 6, 13-14; nr 7, 6-8). W artykułach spotkać można krytykę bliskich stosunków państwa i Kościoła oraz działalności władzy świeckiej na zlecenie Kościoła. Bardzo podobny wydźwięk ma tekst „Która władza wyższa: świecka czy duchowna?” opublikowany w dwu częściach w numerach 7 i 8 (*Polska Odrodzona* 1923, nr 7, 12-13; nr 8, 7-9). Prezentuje podobne zdanie na temat bliskich relacji władzy świeckiej i duchownej, które autor wywodzi z nauk św. Augustyna.⁴

W „Polsce Odrodzonej” odnaleźć można także artykuły dotyczące historii prymatu papieskiego, jak tekst „Piotr a papieństwo” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 10, 5-8) i ciąg dalszy z podtytułem „Ojcowie i Pisarze Kościoła o Piotrze” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 12, 3-5), gdzie autor przytacza wraz z komentarzem teksty m.in. Orygenesza, św. Hilarego z Poitiers, św. Jana Chryzostoma, św. Augustyna, św. Gelazjusza, czy fragmenty Ewangelii odnoszące się do prymatu piotrowego. Ten problem poruszają także artykuły „Historia nieomyślności papieża” autorstwa ks. Franciszka Bończaka (*Polska Odrodzona* 1923, nr 12, 9-11) i „Pierwotny Kościół chrześcijański a władza biskupów rzymskich w świetle

⁴ Oba teksty krytycznie odnoszą się do bliskich relacji między władzami kościelnymi i świeckimi. Zapewne obrazowało to niezadowolenie z braku legalizacji PNKK przez władze II Rzeczypospolitej. Chociaż autor krytykuje taki model relacji państwa z Kościołem, to w swoich pismach bp F. Hodur odwoływał się także do idei współpracy władz świeckich i duchownych, gdzie współpraca taka miała zapewnić szczęśliwe i dobrze zorganizowane społeczeństwo oparte na zasadach chrześcijańskich: „Królestwo Boże to państwo, to zjednoczenie polityczno-społeczne, mające na względzie bezpieczeństwo, rozwój i szczęście współobywateli” (Hodur 1967, 149).

historycznem”, którego autorem jest duchowny PNKK, podpisany jako „ks. W.P.” (*Polska Odrodzona*, nr 15, 8-9).

Kolejną grupę artykułów stanowią teksty poetyckie, przedruki znanych dzieł wybitnych autorów. Ze względu na charakterystykę pisma zawsze są to dzieła o tematyce religijnej i patriotycznej. Teksty religijne przyjmujące formę modlitwy ujęte są w serii pod tytułem „Modlitewnik Narodowy”, gdzie można spotkać „Modlitwę za Ojczyznę” Artura Oppmana (*Polska Odrodzona* 1923, nr 11, 2), „Psałterz dziecka” Marii Konopnickiej (*Polska Odrodzona* 1923, nr 12, 2; nr 16, 4; nr 18, 2; nr 20, 1), „Modlitwa do Boga” Bronisława Trentowskiego (*Polska Odrodzona* 1923, nr 13, 2), „Modlitwa” Antoniego Lange (*Polska Odrodzona* 1923, nr 13, 2; nr 14, 2; nr 18, 2) czy „Modlitwa Przedsenna” Seweryna Goszczyńskiego (*Polska Odrodzona* 1923, nr 20, 1).

W „Polsce Odrodzonej” publikowane były także teksty bp. Franciszka Hodura będące w użyciu podczas liturgii Kościoła. Można je uznać za część publikacji poetyckich jak i tych z zakresu teologii i liturgii. Są to dzieła „Hymn Polsko-Narodowego Katolickiego Kościoła w Ameryce” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 2 i 3, 6), „Hymn Wiary Kościoła Narodowego” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 23, 5), „Hymn zwycięstwa Kościoła Narodowego” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 23, 5-6).

Ponadto do tekstów poetyckich należy zaliczyć dzieła Juliusza Słowackiego „W braterstwie idei świętej” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 6, 6), „Bóg Duch” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 22, 1), „Modlitwa matki” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 22, 1) i Marii Konopnickiej „Jan Hus” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 8, 14), „Ave” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 9, 4), „Myśli” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 9, 16), „Resurexit” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 10, 3), „Po odwiedzeniu Kościoła Jubileuszowego w Rzymie” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 13, 10-12). A także innych autorów, wśród których można wymienić utwory Jana Rzepeckiego „Alleluja” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 11, 12), Adama Mickiewicza „Mnich w piekle” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 20, 2-4), Romana Zamorskiego „Chrystus i Piotr” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 24, 4-5), Tomasza

Moore'a „Do Boga” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 24, 7), Kornela Ujejskiego: „Ojcie nasz” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 25, 3-4), „Tyś wielki Panie” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 26, 4), „Przekłęci” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 26, 10), „Mojżesz” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 31, 4), Ksawerego Godebskiego, „Hymn” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 25, 7-8) i „Modlitwa” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 26, 1), Stanisława Wyspiańskiego „Ten Boga nie zna” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 28, 1) i „Słowo stało się ciałem” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 30, 4), Stanisława Koraba Brzozowskiego „Chrystus” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 28, 4), Juliana Tuwima „Przyjście” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 29, 1) i „Nowina” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 31, 2), a także fragment „Hosanny” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 24, 16) Edwarda Mariana Gallego oraz fragmenty dzieła Bronisława Trentowskiego, dziewiętnastowiecznego filozofa, „Rzeczy o wyjarzmienu Ojczyzny” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 23, 1-5; nr 24, 1-3; nr 25, 1-2) o idei Kościoła narodowego⁵.

Interesującym odniesieniem do literatury jest także seria artykułów „Mickiewicz o Kościele Rzymskim”, która stanowi antologię cytatów o Kościele i papieżstwie, pochodzących z dzieła „Literatura Słowiańska. Tom IV” Adama Mickiewicza (*Polska Odrodzona* 1923, nr 1, 13-14).

Wśród artykułów „Polski Odrodzonej” tematy historyczne i patriotyczne zajmują ważne miejsce i stanowią ogromną część treści publikowanych w 1923 roku. Wszystkie te teksty, podobnie jak i publikowane

⁵ Choć fragmenty tekstu B. Trentowskiego odwołują się do idei Kościoła narodowego, to filozof wypowiadał się negatywnie o podziałach Kościoła i uleganiu obcym wpływom. Stanowi to pewien kontrast między poglądami autora a stosunkiem PNKK do podziału Kościoła, w którym władze duchowne PNKK nie widziały nic złego. B. Trentowski postuluje promocję polskiej kultury przez Kościół, ale także zaangażowanie Kościoła w sprawy narodowe. Te postulaty mogą w pewnym stopniu być zbieżne z prezentowanymi przez PNKK, chociaż Trentowski w bardzo dosadny sposób krytykuje duchowieństwo i uważa, że zbyt mocno sprzeciwia się myślom oświecenia i postępu. Kontrastuje to z myślami bp. Hodura, który pragnął, aby Kościół był głosicielem i organizatorem postępu na drodze rozwoju społecznego.

działa poetyckie mają za zadanie przedstawić szerszy kontekst powstania PNKK i myśli, które stanowią najważniejsze przesłanie tego Kościoła.

5.2. Polemika z Kościołem rzymskokatolickim, komentarze do aktualnej sytuacji, wiadomości, korespondencja

Kolejną bardzo dużą część wszystkich artykułów publikowanych w „Polsce Odrodzonej” zajmują te odnoszące się do sytuacji Kościoła na początku jego działalności w Polsce. Autorzy komentują nie tylko samą sytuację Kościoła, ale i sytuację polityczną oraz próby legalizacji PNKK w Polsce. W tej grupie artykułów znajdują się także teksty polemiczne bądź odnoszące się do innych czasopism, bardzo często rzymskokatolickich. Ostatnią grupę stanowią odpowiedzi redakcji do czytelników czy teksty związane z samych czasopiśmem i jego przesłaniem.

Ks. A. Ptaszek⁶, autor tekstu „Po co to zwlekanie?” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 1, 6-7) wyraża zdziwienie i ubolewania nad policyjnymi zakazami sprawowania nabożeństw przez duchownych PNKK. Artykuły poruszające ten temat są obecnie niemal w każdym numerze „Polski Odrodzonej”, wystarczy wspomnieć teksty „Dlaczego dotąd nie uznano Kościoła Narodowego” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 2 i 3, 16) czy „W sprawie legalizacji Kościoła Narodowego” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 5, 13). W tym drugim przedstawiony jest dokument starosty krakowskiego w sprawie uznania gminy wyznaniowej Kościoła narodowego, który to starosta uzasadnia brakiem uznania przez rząd nowego związku religijnego. Tekst „O wolności wyznań” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 7, 5-6) autorstwa jednego z duchownych PNKK także odnosi się do problemu legalizacji Kościoła. Wskazuje przy tym dość ryzykownie, że rząd polski dąży do uniezależnienia prawosławia w Polsce od moskiewskiej władzy duchownej, czy Kościołów protestanckich od wpływów niemieckich, ale nieprzychylnie patrzy na Kościół tradycji katolickiej niezależny

⁶ Choć artykuł nie jest podpisany, z treści można wyciągnąć wniosek, że autorem jest ks. A. Ptaszek, ponieważ w treści wspomina, jak został aresztowany po Mszy Świętej w parafii Bażanówka.

od ośrodka rzymskiego. Artykuł „Czasy Neronów” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 9, 4-6) przedstawia otwarty konflikt w parafii Jaćmierz, gdzie zdaniem autora dochodzi do łamania prawa, nadużyć i wręcz wojny religijnej, spowodowanej niechęcią pomiędzy lokalnymi wyznawcami Kościoła rzymskokatolickiego i narodowego.

Oprócz artykułów dotyczących braku legalizacji Kościoła Narodowego, sporą grupę wśród artykułów komentujących bieżące wydarzenia społeczne i polityczne, stanowią artykuły opisujące represje dotyczące wyznawców PNKK ze strony władz państwowych. Artykuł „Krwawa lekcja” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 11, 9-10), opisuje incydent w Wiśniczu, czyli aresztowanie ponad 50 osób i ks. Farona po nabożeństwie domowym PNKK, a także zdewastowanie miejsca kultu przez policję. Do kolejnego incydentu z udziałem ks. Farona odnosi się także artykuł „Stróżowie Prawa” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 27, 15-16), gdzie ukazana jest bezskuteczna próba kolejnego aresztowania ks. Farona po nabożeństwie domowym. Znaleźć można jeszcze informacje dotyczące podobnych prób aresztowania duchownych i zakłócania nabożeństw przez policję w Dąbrowie Górniczej (*Polska Odrodzona* 1923, nr 25, 15; nr 31, 14), Sosnowcu (*Polska Odrodzona* 1923, nr 31, 15), Wiśniczu (*Polska Odrodzona* 1923, nr 14, 16; nr 27, 16), Żarkach (*Polska Odrodzona* 1923, nr 20, 9).

Wśród tej grupy tekstów wyróżnia się artykuł „Pod gradem kamieni” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 10, 8-9), w którym autor komentuje napiętą sytuację i prowadzi nawet pewną walkę prasową. Odwołuje się bowiem do artykułu z „Rzeczpospolitej” (Bartoszewicz 1923a), gdzie K. Bartoszewicz zarzuca wyznawcom Kościoła narodowego zakłócanie Mszy Świętej w kościele mariackim w Krakowie. Autor artykułu „Pod gradem kamieni” wskazuje, że za incydemem w Krakowie nie stoi nikt związany z PNKK. Potwierdza to, odwołując się do czasopisma „Głos Narodu” („O sekcie Hodura słów kilkoro” 1923, 3), które zdementowało te pomówienia. Autor tekstu z „Polski Odrodzonej” twierdzi, że jest to prowokacja, która jest dziełem jezuitów, tak samo jak wspominany

niżej wiec i odczyt autorstwa dr. Konopki. Co ciekawe w numerze 26 z 15 września „Polski Odrodzonej” znajduje się artykuł W. Osikowskiego „Pogromca Kościoła Narodowego w Polsce” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 26, 11-12), który odwołuje się do artykułu „Jeszcze Kościół narodowy”⁷ z „Rzeczpospolitej” (Bartoszewicz 1923c), w którym autor polemizuje z artykułem „Pod gradem kamieni”, zarzucając „działaczom amerykańskim” podburzanie czytelników przeciwko Kościołowi rzymskokatolickiemu.

Tekst „Wytwarzanie nastroju” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 5, 3) komentuje wystąpienie pod tytułem „O niebezpieczeństwach grożących katolickiej Polsce”, w którym autor wystąpienia określony jako dr Konopka przedstawia słuchaczom niebezpieczeństwa związane z działalnością „sekt amerykańskich”. Dr Konopka żąda niedopuszczenia do legalizacji w Polsce Kościoła Narodowego, rozwiązania dotychczas istniejących bezprawnie związków, wydalenie z kraju obcokrajowców propagujących Kościół narodowy, konfiskaty wszystkich broszur. Autor artykułu wyraża z troską i strach przed takimi wiecami i odczytami, twierdzi, że prowadzą one do nietolerancji i łamania prawa.

W tym miejscu warto wspomnieć jeszcze inny problem dla działalności PNKK, związany z dystrybuowaniem czasopisma. Sytuacja przedstawiona jest w artykule „Nie błagować!” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 8, 12-14). Chodzi o utrudnianie prenumeraty, zatrzymywanie „Polski Odrodzonej” na pocztach. Autor – ks. F. Bończak wspomina także o działalności charytatywnej prowadzonej przy pomocy PNKK z Ameryki. Z kolei inny tekst „Demoralizacja na pocztach” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 9, 16) zwraca uwagę na to, że czytelnicy nie otrzymują czasopisma z powodu zatrzymywania go na pocztach. Natomiast tekst „Kto szkodnikiem Narodowym” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 10, 12-13) odwołuje się do artykułu z „Rzeczpospolitej” pod tytułem „Propaganda

⁷ Choć autor artykułu W. Osikowski, nie wymienia tytułu artykułu, z którym polemizuje, wspomina jednak numer 168 czasopisma „Rzeczpospolita” z 23 czerwca, w którym znajduje się artykuł Bartoszewicz 1923c.

antykatolicka i walka z nią” (Bartoszewicz 1923b), w którym przedstawione zostały absurdalne zarzuty pod adresem Kościołów, które prowadzą działalność charytatywną dzięki funduszom pochodzącym z Ameryki. W artykule twierdzi się, że ta działalność charytatywna zmierza do ataku na Kościół rzymskokatolicki, gdyż prowadzona jest przez PNKK, Kościół metodystyczny i Kościół baptystów.

Wyżej wspomniane artykuły dotyczą kolejnego obszaru, czyli polemiki z innymi pismami i Kościołem rzymskokatolickim. Najczęściej w „Polsce Odrodzonej” polemizuje się z czasopiśmem „Rzeczpospolita”⁸ i „Głos narodu”⁹. Przykładem takiej polemiki może być artykuł „Boją się Kościoła Narodowego” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 18, 5) autorstwa ks. Huszno, gdzie autor broni PNKK i stara się polemizować z autorem artykułu „O sekcie Hodura słów kilkoro” („O sekcie Hodura słów kilkoro” 1923), w którym przedstawiona została w nieprzychylnym świetle idea i działalność PNKK.¹⁰ W artykule „Jak się Rzym broni” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 20, 12-13) autor polemizuje z tekstem z „Gazety codziennej” wydawanej we Lwowie zatytułowanym „Orgie i zbrodnie

⁸ Chodzi o cykl artykułów publikowanych w „Rzeczpospolitej” pod wspólnym tytułem „Listy krakowskie”, z różnymi podtytułami, autorstwa Kazimierza Bartoszewicza (Bartoszewicz 1923a; Bartoszewicz 1923b).

⁹ „Głos Narodu”, dziennik polityczny ukazujący się w Krakowie w latach 1893-1939, blisko związany z Kościołem rzymskokatolickim.

¹⁰ Artykuł przedstawia, jak sam autor określa, kilka uwag dotyczących działalności F. Hodura. Autor artykułu przedstawia powody zorganizowania PNKK i przyznaje, że sytuacja religijna polskich imigrantów była trudna, następnie zarzuca Hodurowi, że wykorzystał naiwność prostych imigrantów, tworząc niezależny Kościół oraz wyprosił sakrę biskupią u starokatolików z Holandii. Autor działalność PNKK określa mianem „agitacji”, oskarża duchownych PNKK o bardzo niską moralność, dlatego że posiadają rodziny bądź są byłymi duchownymi Kościoła rzymskokatolickiego ukaranymi przez ich biskupów. Autor oskarża także PNKK o współpracę z członkami PPS, sympatyzowanie z posłem Stapińskim, którego określa jako pozbawionego moralności ateistę oraz marksistę, a także o organizowanie nabożeństw i odczytów w budynkach należących do PPS bądź właścicieli pochodzenia żydowskiego. Cały tekst opiera się na oskarżeniach odwołujących się do stereotypów oraz mających wzbudzić niechęć czytelników do PNKK poprzez niejedenkrotnie absurdalne stwierdzenia.

w tak zwanym Narodowym Kościele” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 20, 12-13). Autor stara się przedstawić bp. Hodura i PNKK w najgorszym świetle. Oskarża się bp. Hodura i Kościół narodowy o działanie pod patronatem PPS i organizowanie nieobyčajnych zgromadzeń. Autor tekstu z „Polski Odrodzonej” odrzuca wszystkie te oskarżenia, twierdząc, że nic takiego nie miało miejsca i wszystkie przedstawione zarzuty są tak absurdalne, że wyraża zdziwienie nad publikowaniem tak bulwersujących treści w czasopismach.

Wśród artykułów „Polski Odrodzonej” znaleźć można też teksty dotyczące ówczesnej sytuacji politycznej, co jednak zawsze związane jest z tolerancją religijną i legalizacją PNKK w Polsce. Tekst „Refleksje nad expose prezesa ministrów generała Sikorskiego w sprawie tolerancji religijnej” jest tego dobrym przykładem. Autor stara się zapewnić czytelników, że to przemówienie Prezesa Rady Ministrów może zwiastować poprawę sytuacji prawnej Kościoła. „

Ostatnie expose prezesa ministrów generała Sikorskiego dodało nam otuchy i nadzieji, że jednak mamy jeszcze ludzi odważnych, którzy gotowi są narazić się kaście kapłanów i zrobić to, co odpowiada interesom narodu i którzy w myśl ustawy Konstytucji będą mieli odwagę Kościół Polski uznać i zatwierdzić (*Polska Odrodzona* 1923, nr 4, 12).

Poza tymi odnaleźć można jeszcze inny tekst, który jest stylizowany na dramat, „Karykatura czy Prawda?”, jest to przedruk fragmentu tekstu „Dziady nie-Mickiewicza” pochodzący z pisma satyrycznego „Mucha” („Dziady nie-Mickiewicza” 1923), będący satyrą na prawicowych dziennikarzy krytykujących premiera Władysława Sikorskiego (*Polska Odrodzona* 1923, nr 4, 15-16)¹¹.

Ostatnie strony prawie każdego numeru są miejscem przeznaczonym

¹¹ Choć w „Polsce Odrodzonej” można spotkać krytykę władz II RP, to nie jest to krytyka absolutna. Spotkać można poparcie dla niektórych postulatów oraz grup politycznych, wyśmiewanie prawicowych dziennikarzy. Może to świadczyć o pewnych sympatiach politycznych, a w istocie o pragmatyzmie popierania frakcji mogących zapewnić legalizację PNKK, bądź pomóc w tym procesie.

na „Odpowiedzi redakcji” i artykuły zatytułowane „Głosy czytelników”, w których odpowiada się na pytania czytelników. Większość z tych pytań dotyczy legalizacji PNKK. Czytelnicy zgłaszają problemy z policją, która zakazuje zgromadzeń w celu odprawiania nabożeństw Kościoła narodowego. Są także głosy podziękowania za możliwość uczestniczenia w nabożeństwach katolickich w języku polskim.

Ważnymi tekstami jest seria „Dlaczego przystąpiłem do Kościoła Narodowego?” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 5, 7-8; nr 6, 5-6), w których duchowni PNKK ks. Jan Tomaszewicz, ks. Franciszek Bończak, czy ks. Andrzej Huszno prezentowali swoją drogę do PNKK.

Oprócz tych wszystkich artykułów w „Polsce Odrodzonej” odnaleźć można także sprawozdania z odczytów prowadzonych przez duchownych PNKK w różnych częściach Polski, które miały za zadanie przybliżyć słuchaczom myśl Kościoła narodowego i działalność misyjną PNKK.

5.3. Nauka i organizacja PNKK

Trzecią grupą tekstów publikowanych w „Polsce Odrodzonej” są artykuły dotyczące nauki i głównych idei PNKK oraz samej struktury organizacyjnej przedstawionej czytelnikom w celu zapoznania ich z założeniami Kościoła narodowego i tym, jak ta wspólnota funkcjonuje.

W pierwszym numerze „Polski Odrodzonej” znajduje się artykuł „Wyznanie Wiary Kościoła Polsko-Narodowego Katolickiego” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 1, 2-3), czyli zbiór prawd dogmatycznych ułożony przez bp. F. Hodura na podstawie znanych starożytnych symboli wiary. Jest to 11 stwierdzeń komentujących wiarę w Tróję Świętą, istnienie Kościoła i życie wieczne (Wysoczański 1977, 79-80). Artykuł „Zasady Kościoła Narodowego” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 15, 2-4; nr 16, 2-4) jest podzielonym na dwie części przedrukiem pisma bp. F. Hodura, gdzie przedstawiono główne założenia prowadzenia działalności duszpasterkiej i funkcjonowania Kościoła, odnosząc je także do tekstów biblijnych.

Kolejne artykuły dotyczące nauki PNKK przedstawiają już bardziej praktyczną stronę nauki Kościoła, jak chociażby tekst „Znaczenie demokratycznego Kościoła dla Państwa” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 1,

5-6), gdzie przedstawiona została potrzeba większego zaangażowania wiernych w sprawę Kościoła. Tekst porusza także kwestie ustroju Kościoła narodowego, jako zarządzanego w sposób demokratyczny, który ma być tolerancyjny i wspierający proces odbudowy odrodzonego Państwa Polskiego. Podobny wydźwięk ma artykuł „Stosunek Kościoła Narodowego do Państwa” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 1, 14-15), gdzie został nakreślony stopień zależności Kościoła i państwa, a krytykowana jest zależność Kościoła od władzy świeckiej i uprzywilejowana pozycja związków wyznaniowych. Za przykład dobrego modelu relacji państwo-Kościół jest podany przykład Stanów Zjednoczonych. Przy okazji grupy tekstów o PNKK warto wspomnieć o tekście „Kościół Narodowy nie jest Kościołem partyjnym” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 1, 15), opublikowanym w dziale „Sprostowania i uwagi”. Tekst ten można uznać za wiadomość czy komentarz redakcji do czytelników, gdyż jest odpowiedzią na głosy czytelników, jednak ze względu na treść należy go przytoczyć w tym miejscu. W tekście tym autor zapewnia, że Kościół narodowy nie współpracuje blisko z partiami socjalistycznymi, ani żadnymi innymi i ma być Kościołem niezależnym od wpływów polityków¹².

W „Polsce Odrodzonej” prezentowany jest także artykuł „Co to jest Kościół Narodowy” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 4, 1-3), który stara się przybliżyć główne idee Kościoła. Prezentuje się w nim również postulaty, które realizuje Kościół narodowy w liturgii. Szczególnie podkreślane jest używanie języka polskiego. „Kościół narodowy naucza to samo, co uczył Chrystus, to samo, co apostołowie. Nie jest to żadna nauka nowa. [...] Jest więc w Kościele Narodowym polska Msza św., polski chrzest, ślub, polski pogrzeb, wszystko po polsku...” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 4, 1). Tekst „Zadania Kościoła Narodowego” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 6, 8-9) podkreśla cele, jakie obiera sobie Kościół, mówi, że duchowni nie mogą angażować się politycznie, powinni prowadzić działalność

¹² Jest to znów odwołanie do relacji władz świeckich i duchownych. Tutaj krytyka dotyczy uprzywilejowania jednych związków wyznaniowych kosztem drugih, co wynika z silnego związku tylko jednego Kościoła z państwem.

wśród ubogich, zorganizować wydawnictwo celem przekazywania wiedzy o wierze i tradycji polskiej. Poza tymi tekstami można tu przywołać artykuł „Do czego dążymy?” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 11, 6-9).

Artykuł „Sekciarze” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 8, 11-12) jest kolejną polemiką z publikacjami czasopism związanych z Kościołem rzymskokatolickim. Autor – ks. A. Huszno obalając zarzuty stawiane Kościołowi narodowemu, przedstawia naukę PNKK głównie w stosunku do biskupa Rzymu, a także podkreśla demokratyczny ustrój Kościoła jako zgodny z tradycją chrześcijaństwa od samych jego początków. Ważne treści prezentowane są także w artykule „Narodowy Kościół dla wsi” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 9, 14), gdzie autor – A. Płaza twierdzi, że Kościół narodowy jest szansą dla ludności wiejskiej na poprawę stanu wiedzy zarówno religijnej, jak i patriotycznej. Z tekstu można wywnioskować, że sam autor powrócił po latach do Polski ze Stanów Zjednoczonych, gdzie poznał PNKK i zauważa, jak wiele można zrobić dla edukowania ludności.

Poza wymienionymi artykułami, pozostaje jeszcze grupa kilku artykułów prezentujących bieżącą sytuację PNKK w Stanach Zjednoczonych, ale także w Polsce. Należą one do działu zatytułowanego „Kronika” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 14, 16; nr 19, 8; nr 26, 15; nr 29, 14-15; nr 31, 15-16; nr 32, 14-16) bądź „Kronika z Ameryki” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 10, 4-5; nr 29, 15). Są to teksty, które poruszają problemy zarówno z obszaru aktualiiów, jaki i nauki o Kościele, dlatego trudno jednoznacznie określić, do której grupy można je przyporządkować.

Na koniec warto jeszcze podkreślić jeden tekst, który w zasadzie powinien być przyporządkowany do tekstów o historii Kościoła. Jest to artykuł „Papież a Kościół”, czyli mowa bp. J. Strossmayera¹³ na Soborze Watykańskim I odnośnie do roli papieża w Kościele. Pomimo że tekst dotyczy historii Kościoła, jest bardzo często przytaczany przy okazji

¹³ J.J. Strossmayer, biskup Diakowa w Chorwacji, uczestnik Soboru Watykańskiego I, podczas którego wygłosił przemówienie negatywnie opiniujące dogmat o nieomylności biskupa Rzymu (Wysoczański 1996, 61-62, 72).

dyskusji o ruchu starokatolickim, mowa bp. Strossmayera jest bowiem pewnego rodzaju krytyką doktryny o nieomyłności biskupa Rzymu.

5.4. Teologia

Ostatni obszar tematyczny artykułów publikowanych w „Polsce Odrodzonej” stanowią teksty prezentujące inne obszary teologii poza eklezjologią, która prezentowana była w poprzednim rozdziale. W czasopiśmie znaleźć można teksty dotyczące głównie liturgiki, homiletyki oraz teologii dogmatycznej i moralnej.

Jako że „Polska Odrodzona” miała być oficjalnym organem prasowym PNKK w Polsce¹⁴, publikowane były w niej kazania na niedzielę roku liturgicznego, niestety, nie były to publikacje regularne. Teksty takie jak na przykład „Na niedzielę V. po Objawieniu Pańskim – Wykład podobieństwa o pszenicy i kąkolu.” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 2 i 3, 9-12), „Na głębię” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 20, 5-6) będący komentarzem do Łk 5,1-2, „Chrystusowa miara” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 21, 1-2), czyli kazanie do fragmentu Ewangelii wg św. Mateusza, „Chrystus i Mamon” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 22, 1-3), gdzie „Mamonem” określony jest zły duch kuszący ludzi bogactwem, swoista personifikacja pogardy wobec biednych, ukazana także na przykładzie duchownych Kościoła rzymskokatolickiego. „Faryzeizm” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 23, 6-8) będący komentarzem do Łk 18, pojawiły się tylko w kilkunastu numerach,

Poza tekstami homiletycznymi w „Polsce Odrodzonej” odnaleźć

¹⁴ „Polska Odrodzona” miała być oficjalnym czasopismem PNKK w Polsce służącym przede wszystkim do propagowania idei Kościoła narodowego w bardzo ogólnej formie, ale także propagowania samego PNKK. Sytuacja Kościoła była dość skomplikowana, co przekładało się na działalność wydawniczą. Trudno doszukać się jakiegoś jednego schematu prezentowania tych zagadnień w „Polsce Odrodzonej”. Raczej każdy numer odpowiadał na bieżące potrzeby społeczne i religijne, zarówno członków PNKK, jak i tych, którzy mogliby przystąpić do Kościoła. Stąd artykuły mają tak różnorodną tematykę, a większość stanowią artykuły o tematyce społecznej. Niekonsekwencja publikowania tekstów duszpasterskich czy teologiczno-pastoralnych jest jedną ze słabych stron czasopisma, co także wpływa na całłościowy odbiór periodyku.

można artykuły dotyczące najważniejszych świąt czy okresów liturgicznych. W roku 1923 były to trzy teksty ks. A. Ptaszka opisujące trzy największe święta Kościoła: tekst o Wielkim Poście i Wielkanocy (*Polska Odrodzona* 1923, nr 10, 2), prezentujący duchowy wymiar tych okresów liturgicznych i ich znaczenie dla wiernych, artykuł „Uroczystość Zesłania Ducha Świętego” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 17, 3-4) księdza Huszno, gdzie bardzo mocno podkreślony jest dar glosolalii wśród apostołów w dzień Pięćdziesiątnicy, co autor odnosi do języka polskiego w liturgii, oraz „Bóg się rodzi” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 32, 1) dotyczący świąt Narodzenia Pańskiego i tradycji z nimi związanych. Artykuł „Dwa wizerunki” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 13, 9-10) prezentuje czytelnikom elementy chrystologii. Jest to opis miłosierdzia Chrystusa oraz Jego sprawiedliwości.

W „Polsce Odrodzonej” odnaleźć można cykl artykułów „Liturgia Narodowa” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 6, 2-3; nr 7, 2-3), który prezentuje bardzo skrótową historię liturgiki od czasów apostoelskich do współczesnej autorowi liturgii katolickiej i zmian wprowadzonych przez PNKK do liturgii katolickiej. Najczęściej podkreślanym postulatem w tekście jest uwzględnienie języka polskiego w liturgii Kościoła. Autor stara się przekonać, że nie ma przeciwwskazań w tekście biblijnym, jak i Tradycji, czy historii Kościoła dla wprowadzania do liturgii języka innego niż łacina.

Ponadto publikowany był cały cykl rozważań teologicznych autorstwa ks. A. Ptaszka. Rozważania miały formę po części katechezy, po części homilii. Prezentowały czytelnikom wybrane aspekty życia religijnego w perspektywie teologii i praktyki duszpasterskiej. Są to artykuły „Wiara” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 7, 14), „Nadzieja” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 9, 2), „Miłość ku Bogu” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 10, 3-4), „Miłość bliźniego” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 11, 5), „Człowiek” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 14, 5), „Modlitwa” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 15, 7-8), „Sumienie” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 16, 7-8), „Cnota” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 18, 5-6).

Dodatkowo w „Polsce Odrodzonej” odnaleźć można szereg popularnonaukowych artykułów z zakresu teologii moralnej. Artykuł „Szkola zabobonu” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 12, 7-8) ks. Ptaszka to tekst o teologii pastoralnej, który zawiera wskazania dla duchownych, jak prowadzić działalność duszpasterską. Tekst mocno krytykuje kler rzymskokatolicki za to, że nie głosi Słowa Bożego, a jedynie okłamuje lud co do prawdziwej treści nauki katolickiej. Nieprzychylny Kościołowi rzymskokatolickiemu ton może być przyczyną, dla której około $\frac{3}{4}$ tekstu skonfiskowano. Trzy z czterech łamów artykułu pozostają puste. Zamiast tekstu na każdym z nich widnieje napis „Skonfiskowano!”.¹⁵ Kolejny tekst z zakresu teologii pastoralnej, także autorstwa ks. A. Ptaszka, pod tytułem „Pasterz i lud” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 31, 8-9) podaje praktyczne wskazówki dla duszpasterzy, jak prowadzić nauczanie wiernych w zakresie prawd wiary.

Teksty, które szerzej opisują problemy teologii moralnej to „Współczesna Europa a idea Chrystusowa”, czyli tekst o współczesnych autorowi problemach moralnych, o deprawacji chrześcijańskiej moralności w Europie, za którą autor obwinia Kościół rzymskokatolicki. Ten tekst jest również we fragmentach skonfiskowany, co znacznie utrudnia zrozumienie pełnego wywodu.

Ostatni element tekstów teologicznych stanowią artykuły z zakresu religioznawstwa, nauki o religii. Artykuł „Myśli o Bogu” (*Polska Odrodzona* 1923, nr 16, 8) przedstawia w sposób zbliżony do kazania czy katechezy dla czytelników różne koncepcje osobowego Boga obecne w innych religiach. Kolejny artykuł „Rozmyślenia o religii” (*Polska*

¹⁵ Konfiskaty tekstu zapewne były uciążliwe dla autorów, gdyż artykuł pozbawiony części treści traci swój pierwotny wydźwięk i nie przekazuje wszystkich myśli zamierzonych przez autora. Jednak teksty, które zostały w części skonfiskowane, niejednokrotnie udawało się opublikować w kolejnych numerach „Polski Odrodzonej”. Tak PNKK radził sobie z cenzurą wydawniczą. Niemniej jednak cenzura i ograniczanie obywatelom dostępu do wolnej prasy z powodów religijnych bądź politycznych należy z całą stanowczością uznać za coś godnego potępienia. Taką działalność można uznać za element utrudniania działalności PNKK w II RP oraz wyraz prześladowań mniejszości religijnej.

Odrodzona 1923, nr 19, 5; nr 20, 7-8) opublikowany w dwu częściach porusza bardzo podobne zagadnienie. Również prezentuje różne koncepcje Boga, różny sposób rozumienia działania Bożego w świecie.

6. Podsumowanie

Najbardziej widocznym i nasuwającym się wnioskiem, jest to, że w zasadzie prawie wszystkie teksty publikowane w „Odrodzonej Polsce” służą prezentacji PNKK szerszemu gronu odbiorców. Niezależnie od tego, czy są to teksty dotyczące historii Kościoła, czy nauki i teologii, to zawsze mają one widoczne odniesienie do postulatów Kościoła narodowego. Szczególnie mocno podkreślane są dwie kwestie: demokratyczny sposób zarządzania Kościołem oraz język polski w liturgii, co wiąże się z ideą propagowania patriotyzmu przez Kościół. Te dwie cechy PNKK wydają się być dla autorów niezmiernie ważne i godne podkreślenia przy każdej okazji. Po prześledzeniu artykułów można wyciągnąć wniosek, że Kościół narodowy stawia przed sobą bardzo trudne zadania i wymagającą wiele wysiłku misję. Z jednej strony musi polemizować z czasopismami starającymi się zdyskredytować Kościół, z drugiej – organizować życie liturgiczne, prowadzić działalność duszpasterską i edukacyjną. Kościół napotyka wiele przeszkód, jak zakazy zgromadzeń i odczytów, wytaczane procesy o nielegalne zgromadzenia, próby zdyskredytowania w prasie, wreszcie problemy z dystrybucją i konfiskatą tekstu.

Bibliografia

- Bałakier, Edward. 1980. „Z dziejów parafii PNKK w USA.” *Kalendarz katolicki*: 73-110.
- Bartoszewicz, Kazimierz. 1923a. „Listy Krakowskie. (Propaganda antykatolicka – Kościół narodowy)” *Rzeczpospolita* 18 marca: 5.
- Bartoszewicz, Kazimierz. 1923b. „Listy Krakowskie. (Propaganda antykatolicka i walka z nią)” *Rzeczpospolita* 20 marca: 5.

- Bartoszewicz, Kazimierz. 1923c. „Listy Krakowskie. (Jeszcze Kościół narodowy)” *Rzeczpospolita* 23 czerwca: 5.
- Domagała, Bożena. 2017. „Polski Narodowy Kościół Katolicki a dziedzictwo reformacji” *Studia Sociologica* 9 (2): 143–155.
- Elerowski, Eugeniusz. 1997. *Zarys historii Kościoła Narodowego Polsko-katolickiego. (Historia, doktryna, ideologia)*. Warszawa/Scranton/Kraków: s.n.
- „Dziady nie-Mickiewicza.” 1923. *Mucha* 55 (5): 3.
- Grotnik, Kazimierz. 2001. „Franciszek Hodur – Ośrodek w Scranton – Konsekracja.” W *Biskup Franciszek Hodur (1866-1953). Życie, dokonania, znaczenie. Materiały seminarium naukowego, Olsztyn 1-2 III 2000 r.* Red. Jacek Jezierski, 51-67. Olsztyn: SQL.
- Hodur, Franciszek. 1967. *Pisma*. Tom II. Warszawa: Instytut Wydawniczy „Odrodzenie”.
- Majewski, Tadeusz Ryszard. 1987. *Biskup Franciszek Hodur i jego dzieło*. Warszawa: Chrześcijańska Akademia Teologiczna.
- „O sekcie Hodura słów kilkoro.” 1923. *Głos Narodu* 19 maja: 4-5.
- „Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej.” 1921. *Dziennik Ustaw* Poz. 267. Nr 44: 634-657. Dostęp: 12.01.2024. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19210440267/O/D19210267.pdf>.
- Piątek, Tadeusz, i Jerzy Piątek. 1987. *Starokatolicyzm*. Warszawa: Krajowa Agencja Wydawnicza.
- Polska Odrodzona*. 1923. Brak redaktora. Numery od 1 do 4 i 20 do 32. Kraków: s.n.
- Ptaszek, Antoni. red. 1923. *Polska Odrodzona tygodnik*, numery od 18 do 19. Kraków: s.n.
- Reymont, Władysław. 1919. „Amerykanizacja ludu polskiego przez wyższą hierarchię kościelną w Ameryce.” *Gazeta Warszawska* 24 grudnia: 3-4.
- Tomaszkiewicz, Jan. red. 1923. *Polska Odrodzona tygodnik*, numery od 5 do 17. Kraków: s.n.

- Trentowski, Bronisław, 1860. *Trzy wskazówki dążeń i usiłowań moich w Paryżu*. Paryż: Księgarnia Polska. Dostęp: 11.02.2025. https://kpbc.umk.pl/Content/242805/PDF/Magazyn_352_10.pdf.
- Warchoł, Edward. 1995. *Polski Narodowy Kościół Katolicki w Polsce (1922-1952)*. Radom: „Ave”.
- Włodarski, Szczepan, i Władysław Tarowski. 1968. *Kościół chrześcijański*. Warszawa: Instytut Wydawniczy „Odrodzenie”.
- Włodarski, Szczepan. 1964. *Historia Kościoła Polskokatolickiego*. Warszawa: Wydawnictwo Literatury Religijnej.
- Wysoczański, Wiktor. 1987. „Patriotyczne, prawnokościelne i doktrynalne więzi Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego w USA i Kanadzie z Kościołem Polskokatolickim w Polsce.” *Posłannictwo: Kwartalnik Teologiczno-filozoficzny* (3-4): 3-22.
- Wysoczański, Wiktor. 1977. *Polski nurt starokatolicyzmu*. Warszawa: Zakład Wydawniczy „Odrodzenie”.
- Wysoczański, Wiktor. 1996. Posłowie do *Kościół starokatolicki. Historia nauka dążenia*, Urs Küry, 425-459. Warszawa: Chrześcijańska Akademia Teologiczna.
- Wysoczański, Wiktor. 2006. „Program religijno-społeczny bpa F. Hordura – z historii PNKK.” *Rodzina* (11): 5-6. Dostęp: 2025.01.10. https://polskokatolicki.pl/wp-content/uploads/rodzina/pdf/2006/Rodzina_2006_11.pdf.

CHRZEŚCIJAŃSKA AKADEMIA TEOLOGICZNA
w WARSZAWIE

Rok LXVII

Zeszyt 1

ROCZNIK TEOLOGICZNY

[E-WYDANIE]

WARSZAWA 2025

REDAGUJE KOLEGIUM

prof. dr hab. Jakub Sławik – redaktor naczelny

dr hab. Jerzy Ostapczuk, prof. ucz. – zastępca redaktora naczelnego

prof. dr hab. Tadeusz J. Zieliński

dr hab. Borys Przedpełski, prof. ucz.

dr hab. Jerzy Sojka, prof. ucz. – sekretarz redakcji

MIĘDZYNARODOWA RADA NAUKOWA

JE metropolita prof. dr hab. Sawa (Michał Hrycuniak), ChAT

abp prof. dr hab. Jerzy Pańkowski, ChAT

bp prof. ucz. dr hab. Marcin Hintz, ChAT

prof. dr hab. Atanolij Aleksiejew, Państwowy Uniwersytet w Petersburgu

prof. dr Marcello Garzaniti, Uniwersytet we Florencji

prof. dr hab. Michael Meyer-Blanck, Uniwersytet w Bonn

prof. dr hab. Antoni Mironowicz, Uniwersytet w Białymstoku

prof. dr hab. Wiesław Przyczyna, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

prof. dr hab. Eugeniusz Sakowicz, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

prof. dr hab. Tadeusz Stegner, Uniwersytet Gdański

prof. dr Urs von Arx, Uniwersytet w Bernie

prof. dr hab. Piotr Wilczek, Uniwersytet Warszawski

Redakcja językowa – Kalina Wojciechowska
Korekta tekstów angielskich – Karen Wasilewska
Skład komputerowy – Jerzy Sojka

BWHEBB, BWHEBL, BWTRANSH [Hebrew]; BWGRKL, BWGRKN, and BWGRKI [Greek]

PostScript® Type 1 and TrueType fonts Copyright ©1994-2013 BibleWorks, LLC.

All rights reserved. These Biblical Greek and Hebrew fonts are used with permission
and are from BibleWorks (www.bibleworks.com)

eISSN: 2956-5685

Wydano nakładem

Wydawnictwa Naukowego ChAT

ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa, tel. +48 22 635-68-55

Objętość ark. wyd.: 7,7. Nakład: 100 egz.

SPIS TREŚCI

ARTYKUŁY

JERZY OSTAPCZUK, <i>Parateksty ewangeliczne w Antologionie Mateusza Dzie- siątego: posłowania do Ewangelii i stychometria końcowa</i>	7
JONASZ OŚWIECIŃSKI, <i>Komentarz midraszu Jalkut Szimoni do Psalmu 23</i>	29
ADAM MAGRUK, METROPOLITA SAWA (MICHAŁ HRYCUNIAK), <i>Pojęcie autokefalii w Kościele Wschodnim do XIII wieku</i>	51
АЛЕКСАНДР ФЕДЧУК, <i>Вклад редемптористов в развитие униатского движения на Волыни</i>	63
ЕП. СЕРАФИМ (ВЛАДИМИР АМЕЛЬЧЕНКОВ), <i>Польский колокол в Смоленске: историко-археологическое исследование</i>	79
MARCIN RZEPKA, <i>Misje medyczne w protestantyzmie a problem ochrony zdrowia misjonarzy. Na przykładzie misji anglikańskich i presbiteriańskich w I połowie XX wieku</i>	97
DAMIAN HERATYM, <i>Problematyka teologiczna i kościelna poruszana w czasopiśmie PNKK „Polska Odrodzona” w Polsce w roku 1923</i>	129
WOJCIECH SZCZERBA, <i>The Imago Dei Concept as a Symbol of Human Dignity? A Critical Examination. An Outline</i>	159
Wykaz autorów	172

Contents

ARTICLES

JERZY OSTAPCZUK, <i>Gospel paratexts in the Anthologion of Matthew the Tenth: Subscriptions to Gospels and final stichometry</i>	7
JONASZ OŚWIECIŃSKI, <i>Midrash commentary of Yalkut Shimoni on Psalm 23</i>	29
ADAM MAGRUK, METROPOLITA SAWA (MICHAŁ HRYCUNIAK), <i>The Concept of Autocephaly in the Eastern Church up to the 13th Century</i>	51
OLEXANDR FEDCHUK, <i>The contribution of the Redemptorists to the development of the Uniate movement in Volyn</i>	63
BP. SERAFIM (VLADIMIR AMEL'ČENKOV), <i>Polish bell in Smolensk: historical and archaeological research</i>	79
MARCIN RZEPKA, <i>Medical missions in Protestantism and the issue of missionaries' health care. The example of Anglican and Presbyterian mission of the first half of the 20th century</i>	97
DAMIAN HERATYM, <i>Theological and church issues discussed in „Polska Odrodzona” magazine of the PNCC in Poland in 1923</i>	129
WOJCIECH SZCZERBA, <i>The Imago Dei Concept as a Symbol of Human Dignity? A Critical Examination. An Outline</i>	159
List of authors	172

Wykaz autorów

Jerzy Ostapczuk, j.ostapczuk@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa.

Jonasz Oświeciński, jonasz.oswiecinski@gmail.com, Wyższa Szkoła Teologiczno-Humanistyczna im. Michała Beliny-Czechowskiego w Podkowie Leśnej ul. Jana Pawła II 39, 05-807 Podkowa Leśna.

Adam Magruk, a.magruk@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa.

Olexandr Fedchuk, l_fedchuk@ukr.net, Volynska Duhovna Seminaria, 43016 Ukraine, Volynskaia Oblast, Luck, vul. Dragomanova 26
Bp. Serafim (Vladimir Amel'čukov), seraphim@list.ru, ul. Krutickaja, 11, Moskwa, 109044.

Marcin Rzepka, marcin.rzepka@uj.edu.pl, Instytutu Religioznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego, Grodzka 52, 31-044 Kraków.

Damian Heratym, dheratym@student.chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa.

Wojciech Szczerba, w.szczerba@ewst.pl, Ewangelikalna Wyższa Szkoła Teologiczna, ul. Św. Jadwigi 12, 50-266 Wrocław.